

Rabbi Jacob Emden's *'Iggeret Purim* Jacob J. Schacter

Rabbi Jacob Emden (1697-1776) wrote many works defending his position in his heated controversy with Rabbi Jonathan Eybeschütz in the middle of the eighteenth century. One major treatise, extant but hitherto unpublished, is *Iggeret Purim*.

The manuscript of this work in R. Emden's own hand is presently found in the Bodleian Library in Oxford.¹ Copies are also available on microfilm at the Hebrew University in Jerusalem² and the Jewish Theological Seminary in New York.³ R. Emden himself refers to this text on a number of occasions⁴ and the existence of the work was widely known.⁵

¹A. D. Neubauer, *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library* (Oxford, 1886), 755, #2190:1; Ms. Mich. 618. It was acquired by the Bodleian from the collection of Hayim Michael in 1848. See M. Steinschneider, *Ozrot Hayim* (Hamburg, 1848), 1, #12. For the Bodleian acquisition of the Michael collection, see H. M. Rabinowicz, *The Jewish Literary Treasures of England and America* (New York, 1962), 34; N. Ben-Menahem, intro. to H. Michael, *'Or ha-Hayim* (Jerusalem, 1965), ix. In the 1820's Michael bought a number of R. Emden's manuscripts from his daughter Hanah. See Neubauer, *ibid.*, 586, #1694 (should read: "his daughter sold it...."). The last page of the manuscript of R. Emden's *Kolan shel Sofrim* (Neubauer, 86, #392:4) contains the following notation by Michael:

קניתי מהרבניית מרת חנה בת מו"ר גאון
יעקב המחבר וצוקללכ"ה יום ג' ה' אב
תקפהל חיים בן כ"ה יוסף

²Institute for Microfilmed Manuscripts #20473.

³Louis Ginzberg Microfilm Library, Reel #514.

⁴See, for example, *Shevirat Luhot ha-'Even* (henceforth *SLk*; 1756), 2b; *'Eduṭ bi-Ya'akov* (1756), 3b, 7a, 85b (incorrect pagination); *Megillat Sefer* (henceforth *MS*; Warsaw, 1896), 204.

⁵It is referred to by A. H. Wagenaar, *Sefer Toledot Yavez* (Lublin, 1880), 18-19; E. Duckesz, *Sefer Hakhmey AHV* (Hamburg, 1908), 74, #17; Y. Raphael, "Kitvey Rabi

Various parts of the manuscript have already been published by A. Bick (Shauli). In one passage, R. Emden explains the circumstances surrounding his approbation for R. Shalom Buzaglo's *Mikdash Melekh* (Amsterdam, 1750).⁶ However, contrary to Bick's assumption, the information contained there is not new; the entire episode is already described in *Shevirat Luhot ha'-Even* (1756), 45b. Other passages, published by Bick in a hopelessly garbled fashion, describe R. Emden's familiarity with general medical literature, some of the sicknesses he suffered and his most intimate sexual feelings.⁷

The passages from *Iggeret Purim* published here for the first time also contain information which goes beyond the immediate confines of the controversy and serves to further elucidate various aspects of R. Emden's intellectual gestalt. Passage I shows his general reluctance to become involved in the study of *shemot*⁸ and his insatiable curiosity about all forms of knowledge.⁹ Information is also forthcoming about his first wife's grandfather, R. Naph-tali Katz.¹⁰

In Passage II, R. Emden once again states that Sabbateans are worse than idolators and certainly more evil than members of other religions for whom he had a high regard.¹¹

Passage III is very significant for a full understanding of R. Emden's attitude to Maimonides. Most important are his statements challenging (but not totally rejecting) the Maimonidean authorship of the *Guide for the Perplexed*¹² and his negative attitude to philosophy. Here too R. Emden

Ya'akov Emden," *Areshet* III (Jerusalem, 1961), 275-76, #1; J. Furst, *Bibliotheca Judaica* I (Leipzig, 1863), 244; J. D. Eisenstein, *Ozar Yisrael* VIII (1951), 87, #9; M. Seligsohn, *Jewish Encyclopedia* V (1903), 150; S. Wininger, *Grosse jüdische nationalbiographie* II (1927), 169; A. Bick (Shauli), *Rabi Ya'akov Emden* (Jerusalem, 1974), 187, #46; H. Graetz, *Geschichte der Juden* (1897), 507, #1; Graetz-Shefer, *Divray yemey Yisrael* VIII (1908), 635, #1.

⁶"Hitnaqlut R. Ya'akov Emden 'al Haskamato le-Sefer 'Mikdash Melekh'," *Kiryat Sefer* L (1975), 154-56.

⁷They are published at the end of Bick's edition of *Megillat Sefer* (Jerusalem, 1979), 276-79 and represent pp. 28a, 42b and 43b of the manuscript. Wagenaar, op. cit., 19, also printed the beginning of this work (ms., 1a) and a brief selection from the end (ms., 43b).

⁸See also *SLh*, 17a-b, 20b.

⁹Related sources in R. Emden's corpus include the following: *MS*, 96-8; *Mitpahat Sefarim* (Lvov, 1870), 80; *She'eylat Yavez* (henceforth *SY*) I:10; *Lehem Shamayim* II, Sanhedrin X:1 (1768), 37d; *Mor u-Kezia* II (1761), 18b (#307), 60d (#561); 'Ez 'Avot (1751), 20b ('Avot II:14), 67b (VI:6:20); *Sefer ha-Shimush* (1758), 25b, 56b; *Migdal' Oz, Bet Midot, 'Aliyat ha-Hokhma* (Jerusalem, 1969), 107b.

¹⁰See also *MS*, 39; *Mor u-Kezia* I (1761), 56c (#135); *Derush Tefillat Yesharim* (1775), 4b, 5a; *SLh*, 17a-b; *Migdal' Oz, Bet Midot, 'Aliyat ha-Teva*, 119a.

¹¹See also *Sefer ha-Shimush*, 15a-21a, 51a, 72a; 'Ez 'Avot, 41a-b. (IV:11); *SY* I:41.

¹²See also *Mitpahat Sefarim*, 3, 56; 'Ez 'Avot, 20b (II:14), 30a-b (III:15), 60a (V:22). Elsewhere R. Emden does accept the Maimonidean authorship of the *Guide*. See, for example, *Lehem Shamayim* II, Sotah VII:6, 15b; *SY* I:41, end; *Siddur* I (1745), 189b,

attributes the Spanish Expulsion of 1492 to its negative influence.¹³ While these positions of R. Emden are already well known, his description of a resurgence of philosophical inquiry in his own day is not found elsewhere and is a very significant statement to be considered in an overall assessment of his attitude to the study of philosophy.

In Passage IV, R. Emden clearly claims to have written '*Akizat 'Akrav*', a work dealing with the controversy, which was published anonymously.¹⁴ This information is important for an understanding of that work as well as others similar to it (e.g. *Shevirat Luhot ha-'Even* and *Sefat 'Emet*) for which R. Emden does not claim authorship.¹⁵ All these issues will be discussed in detail in my forthcoming monograph on R. Emden.

It is clear from these selections that a full appreciation of R. Emden's intellectual posture cannot be gained without a careful study of his works relating to the controversy, just as any study of his attitude to Sabbateanism must include a close analysis of his halakhic treatises.¹⁶ It is essential that one be familiar with all of R. Emden's works in order to comment on any one of them.

I read the manuscript at the Jewish Theological Seminary. My thanks to Dr. Menahem Schmelzer and Rabbi Yehuda Brumer for their assistance and to the Curators of the Bodleian Library for their permission to publish the texts that follow.

191a; *Migdal 'Oz*, 2b-3a, 22b, 23b, 26a, *Bet Midot*, '*Aliyat ha-Teva*', 118a; '*Akizat 'Akrav*' 3a, 5a.

¹³See too *Siddur* I, 249a; II (1747), 77a; '*Ez 'Avot* 60a (V:22); *Hali Ketem*, *Derush Tefillat Yesharim*, 23b-24b; *Torat ha-Kana'ut* (1752), 69b; *Migdal 'Oz*, 22b-23a, 49a, 51a, *Bet Midot*, '*Aliyat ha-'Ahava*', 54a, '*Aliyat ha-Ketiva*', 151a, '*Aliyat ha-Lashon*', 158a.

¹⁴'*Akizat 'Akrav* (1753), 20b. See too *MS*, 203.

¹⁵See Y. Liebes, "Meshihiyuto shel R. Ya'akov Emden ve-Yahasno le-Shabta'ut," *Tarbitz* IL (1979-80) 146-48, n.215; idem., "Hibur be-Lashon ha-Zohar le-R. Volf ben R. Yehonatan Eybeshutz 'al Hiburato ve-'al Sod ha-Ge'ula," *Kiryat Sefer* LVII (1982) 149, n.5.

¹⁶See, for example, *Mor u-Kezia* I, 49d (#116), 52c (#128), 103c (postscript); II, 2a (introduction), 27c (#330), 28a (#334), 51a-b (#489), 54d (#512); '*Ez 'Avot* 33b (III:18), 41b-42a (IV:11); *Siddur* I, 342a; *SY* II:15 (end), 23, 83, 124, 126, 196; *Migdal 'Oz*, *Bet Midot*, '*Aliyat ha-Teva*', 121b, '*Aliyat Yihud ha-Ma'aseh* 127b, '*Aliyat ha-Yir'ah*, 144a.

I

אגרת פורים 3v, 20-39

עניתי להם אל תחושו למנינכם, דאי האמת כן. הוא נעשה זאת¹ הנבלה שנתכוין הכותב² לרמח שם הטמא שביץ ימשי'ל להסתירו תחת כנפיו³ הנמלה, ולהבליע ארסו בנהימת לשון סורטי סרסוה ופרשהו פירשא לסכנתו.⁴ מפורש ומבואר לכל אשר עיניו לו. וכל כי האי גוונא אמרינן גייר עליו רעו.⁵ נוסח הלשון וחבורו נדרש לפניו ולאחריו. יורו עליו באצבע⁶ דכר און.⁸ ולא נודע ולא נראה מטבע קמיע כזו (באשר גם אנכי, עם היות חלילה לי לעסוק בשמות אשר הזהירו מזה רז"ל וביחוד מושבע אני מאי"מ⁹ הגאון ז"ל,¹⁰ למנוע עצמי מזה (וככה השביע גם לאדוני חותני הקון הגאון המפורסם בדיעת קבלה מעשית כמוהר"ן¹¹ כ"ץ ז"ל,¹⁰ משעה שנתחתן עמו, ושידך אותי לבת בנו, שיעזוב עסק זה ולא יטפל עוד בהשבעות) וכן עשייתו ונוהרתי מאד שלא לסור ממצותו.¹² יד צוואתו חוקה עלי,¹³ הורחקתי עצמי מאש הגדולה הזאת. ולכן אעיפ שהייתי יכול להשיג כל כתבי ידיעה זו, שהיו ביד חז"ל¹⁴ הגאון הכהן הנ"ל, בדיוותי על שולחני בברעסלו.¹⁵ וגם אצל חמי הרב בנו ז"ל,¹⁰ היו נמצאים כל הכתבים והספרים הרבים העצומים¹⁶ ההם, לא חפצתי לקחת¹⁷ אפיו שום העתקה מהם. אך מכל מקום לא מנעתי עצמי מלהסתכל בהם כשבאו לידי (וכן מנהגי ככל הידיעות שבעולם בין קרובי בין חול הבאות לידי, לזון עיני מהם. לרעת טוב רע.¹⁸ ולהבחין בין אמת לשקר. ולהבין ולחקור מה טיבן של האמונות הידועות והדתות. ולחשוף שורש ושמן דבר נמצא במ¹⁹ ואפיו מילי דעלמא וליצונתא ופרקא דשטותא ידעתי קראתי (אך רק במקום שאטור להזהר בד"ת לא לשחת הזמן המוכשר ללמוד תורה) בספרי הקדוש הנוגעים בחכמה האמיתית העיונית והשמושית פקחתי עיני²⁰ גם בסי' ברית מנחם²¹ וחקרתי את כל אלה ראתה עיני²² שמעה אזוני ותבן.²³ והרווחתי כי ידעתי שלא... רעתי. וידעתי להבדיל בין אמת לשקר וזיוף. ולא נעלם ממני ח"ל לירוע ולהכיר דבר שיש בו ממש, או שאין לו שורש כל עיקר. ומעשה הרמאים ותחבולות הבראים, ואדע בבירור שלא נמצא נוסח קמיע כזה בכל סי' וכתבי קבלה שמושית. לאותו רשע לא מצינו לו חבר. בדה מלבד²⁴ נוסחות כאלו, להחזיק בהם שקר[ם] חרשים...

1. ע"פ דברים יג: טו, יז: ד.
2. הכוונה לר' יהונתן אייבשיץ.
3. שכתבי צבי ימח שמו וזכרו.
4. ע"פ מ"א ח:ו, דה"ב ה:ו.
5. פירוש לקמיעות בספר שפת אמת (תק"ב). ע"ש עמוד השער ועמ' 7.
6. איוב לו: לג.
7. ע"פ משלי ו: יג.
8. ישעיה נח: ט.
9. מאדוני מורי.
10. זכרוננו לברכה.
11. כבוד מורינו הרב ר' נפתלי.
12. ע"פ דברים יז: יב.
13. ע"פ יחזקאל ג: יד.
14. חותני זקני.
15. ראה מגילת ספר (ווארשא, תרנ"ז), עמ' 39, 42; אבל ע"ש עמ' 61.
16. ע"פ דברים ז: א.
17. ע"פ דברים כה: ח.
18. בראשית ג: כב.
19. ע"פ איוב כו: יד.
20. ע"פ זכריה יב: ד.
21. לר' אברהם בן יצחק מספרד, מהמאה הי"ד. ראה אנציקלופדיה יודאיקה (1971), עמ' 145-6.
22. תהלים נד: ט.
23. איוב יג: א.
24. מ"א יב: לג (בדא מלכו)

II

אגרת פורים 20v, 28-37

כללו של דבר כל מי' שבתורה נהפכו אצלם ללית. והלית² קבעו למי'ע.³ כדי להפך המלכות לכל ישראל בני מלכים ואין להביא משיח לפי טומאו (אשר הפך לבן (כצניף הישמעאלי הטהור בעיניו טהור) הוא) בנור שכולו ... אלה הם יסודות הסודות שעליהם בנו מגרלם הנושאים את ע"ץ (עין צבי) פסלם⁵ ומשתוחים לצל[ם] ומביאים לו מקרא וצדיק באַמנותו יחיה⁶ חיי הפקר כחיות המדבר. ויזכה לכל הַשְׁתוּעוֹת וְנַחֲמוֹת הַנְּבִיאִים הַבְּלִי י... לבעל⁷ פער⁸ להחזיק באמנותו אפיו [הם] שומרי תורה כולה אין להם חלק לעולם הבא וזהו הם כח[רס] הנשבר.⁹ וגרועים הם הרשעים הארוזים הללו מכל עובדי עבודה זרה שבעולם ואין צורך לומר מן האומות הגדורות מן העררה ומן הגול והגנבה ומואסים המדות המגנות מרחיקי עול שונאי חנופה וגאון[ה] אהבי מטר ועננה. שחסידיהם וראי יש להם חלק טוב לעולם הבא¹⁰ כי להחריב עולם באו המזיקין לשחת ארץ...

1. מצות עשה 2. ללא תעשה והלא תעשה 3. למצות עשה 4. ע"פ זכריה ג:ה 5. ישעיה
 מה:כ 6. חבקוק ב:ד 7. אולי כורעים ע"פ מי"ט י"ח 8. ע' במדבר כה:י"ח 9. ע' בראשית
 רבה יד:ז 10. ע' תוספתא סנהדרין פ"ג; רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ה ה"ה' מלכים פ"ח ה"יא; י.
 כ"ך, "שלושה משפטים אפולוגטיים בגלגוליהם", ציון כ"ג כ"ד (תשי"ח-תשי"ט), 174f.

III

אגרת פורים 357, 337-44

ואצ"ל¹⁴ שחרבנו נאצות לחלל כבדתי ולשחת הדתי ולתת דופי² קיא תחת יופי³ ונתנו עינים
 לדב[ר] לכסות מערומיהם בבגד בוגרים⁴ ובגד עדים כל צדקתם.⁵ שזה דרכי לחיות עובר ומתעבר
 על תיב[י] רב. כי על כן דברתי גדולות בספרי שי"ע על האב"ד⁷ הקדום הזקן ר"ח ז"ל.⁸ באמרי
 דלאו בה ... הוא. וכאלה רבות⁹ עמי. ולא עוד שאפי' על הגדולים הקדמונים כרמב"ם בסמיני¹⁰
 הרצאתי מלך. ועליון פערתי פני¹¹ בס' מגדל עז.¹² באופן זה בקשו להלהיב לבות בני אדם.
 ולהאמין בדברי תרמיתם. ש[זה] דרכי ומנהגי לאהוב מחלוקת אפי' עם ישני עפר¹³....

אגרת פורים 337, 337-19

וכאשר חפשו עוד אחרי למצוא לי עון אשר חטא¹⁴ בקולמסי ששלחתי יד לשוני אפי' בקדמונים
 כרמב"ם ורד"ק. לעורר מדנים חדשים עם ישנים.¹⁵ להיות דובב ישנים.¹⁶ גם את זאת לא אכחיש
 שדברתי בספר מיני¹⁷ שלפי דעתי לא חברו הרמב"ם מעולם אותו שעשה ספר היד החזקה שאנו
 מתפארים בו דאי שהיה עשיר בדעת אם לא שנאמר עני היה באותה שעה. (או שמא תרי רמב"ם
 הו. ואפי' שנמצא גם בספר מדע קצת מדרות משובשות שבסמיני,¹⁸ אפשר היה מי שרצה ליחזק
 ונתלה באילן גדול) מה שלא אוכל לצייר שתצא תקלה גדולה כזו מתחת יד אדם גדול ליהודים¹⁹
 בתורה ובמעשים כ"ר"ם המפורסם בשמו הטוב כליל יופי.²⁰ כי אותו ספר המורה מלא דופי. באמת
 מתנגד הוא לתורה ולאמונה. יותר ממה שיאומן אם יסופר. למי אשר לא ידע ספר. ואף אמנה אני
 לא חדשתי לעז של ספר זה. כי מיד אחרי הולדו יצא עליי שם רע שנולד ומומו עמו. וכל חכמי
 האמת שבדור ההוא שנוארו מאסוהו תעבהו מחקוהו, וקצתם שרפוהו. לא בחרו בו כי אם
 האפיקורסים המשולחים ונעזבים כמדבר.²¹ הבחורים חיי החפשויות. כי יקחו ממנו ראיות
 וטעמים צגומים וסברות נשברות להתל בתורה ובנבואה במעשים ובגמול וביראה.

ואם לא זכו קדמונים אחזו צער²² לבער מכשול זה מן העולם. אין בזה חרוש. שכמה כיוצא בה
 מצינו כך. בדורות הראשונים הניחו מקום. ולפעמים מן השמים הוא להניח מכשול. למען נסות
 ב²³ לבות הישרים והכשרים. אפי' כי מכל מקום יש גיב²⁴ יראת שמים בס' 25. ההוא באיזה
 מקום. ומעט דבש לאמונה מעט צר²⁶ למחלת ההגשמה. אולי זה מציל על כולו. אכן הדבש שוקע
 בארס רב, והצרי בטל בצירי חבלה²⁷ הבלי הפלוסופיא. עכ"פ²⁸ לא מצינו מרשומי חכמי הדורות
 מי שהתיר להתעסק בו. אך הגדולים שבא לידם ראשונה כרמב"ם רמב"ן ורשב"א וחכמי צרפת
 אנשי מופת.²⁹ כולם מאנו בו מיד. וגלו ערותו לעיני כל מאהביו. וביחוד האיש משה גדול מאד³⁰
 בתורה ובחכמת יונת ובכל תושיה,³¹ הוא הרמב"ן ז"ל³² (אשר רשש זכותו של בסמיני³³ בכל לב
 באגרת ההתנצלות חולת) שחק עליי ועל דברי חלומותיו בעניני האמונה, ולעג על סודותיו והתל
 בטעמי מצות שלו שדרש מעצמה ובה מלבר³⁴ לבח ליקחת אם³⁵ לבינה לעשות שחוק מן המצות
 וכאמונה. והנסיח הוכיח שהספר ההוא אכן נגף וצור מכשול³⁶ לבית ישראל וגרמא בנוקין
 ביחוד היה סבת חורבן קהלות ישראל שבספרד. אשר מיום שגברה תאות למוד ס' זה החצוני
 (שאין יצה"ר מתגרה אלא בדבר האסור. כי מתוכו ילמדו לשקר באמונתם ולהפקיר עצמן
 להשביע היצר ... אופל וצלמות³⁷ לכל תכלית הוא חוקר. לכלות ולהשחית נטעי נעמנים³⁸
 ושרשי גפנים לעקר) בארץ ההיא אשר היתה כגי'ע³⁹ לפנים. כמעט כאי⁴⁰ חשובה בישיבתה
 גדלה מאד בעושר ובנדיבות בחכמה ובחשיבות. ומיום שנתעסקו בפילוסופיא העמיקו שחתו.⁴¹
 השליכו אחרי גוים תורת אמם.⁴² היו הלך וחסור.⁴³ עד שגלו גם מן הארץ ההיא. לא נשארה
 פרסה.⁴⁴ עסק הספר ההוא היה בעברם⁴⁵ והיא הסבה הקרובה בלי ספק בעולם. כמו שהוכיחו
 עליהם חרפתם חסידי הדור ההוא (יעוין בפרטות בחבורי הדרשן המוכיח הגדול מבני גלות
 ספרד מוהר"י⁴⁶ יוסף יעבץ ז"ל)³² אמנם אני הגבר ראיתי עני עמי⁴⁷ בזמני. שחזר וניער המיטת

של פילוסופיא. רבים מעמי הארץ מתייהרים⁴⁸ דברו בנאות⁴⁹ לחדש כבוד האפיקורסות והבושת אשר אכלה את אבותיהם. שחו (אגרה פורים, לב3) בשמים פיהם ולשונם זהלך בארץ⁵⁰ כדמות חמת נחש⁵¹ כוחלו ארץ. ⁵² בילדי נכרים יספיקי⁵³ והנם שולחים אל אפס⁵⁴ ה... לשהת ארץ ומלאה לעשות כול[ה] כסודם ויושביה כעמורה. ⁵⁵ ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת⁵⁶ וללא תורה. וביחוד בכרכים הללו בני מדינת... הרדפים אחר שרירות לבם. ⁵⁷ ומבקשים עלילות דברים על בתולת ישראל⁵⁸ מאורסה קהלת יעקב. ⁵⁹ לסור מא[ת] אלהינו. וראיתי בעיני⁶⁰ כי אפס עצור ועוזב. ⁶¹ על כך חפוג תורה. ⁶² לכן נערתני חצני לבדוק אחריו ... בין בתריו סמיני⁶³ ומפרשו וההולכים בעקבותיו. לדעת דרכיהם. ושמן דבר נמצא בהם. ⁶⁴ ואמצא לא כן בלב ולב ידברו⁶⁵ ולא לאמונה גברו. ⁶⁶ תחיבותיהם עקשו להם⁶⁷ ללכת אחרי התהוה לעווב שבילי עלם לא פ...⁶⁸ ולא רהו. ⁶⁹ ומצאתי להם דברים רבים סותרים חומות האמונה, תורסים גבולי התורה הנאמנה יותר מ[מה] ששערו החכמים הנל⁷⁰ המקנאים לה אשר יצאו להלחם בנגדו בראשונה. והיה דבר ה' בוטח בלבי באש עצור בעצמותי⁷¹ יפלה בליותי. ⁷² ואתאפק ואעלה עלות⁷³ לרצון לה' על מזבח⁷⁴ בית תפלותי. ⁷⁵ ואעש מחשבת חושב⁷⁶ לירותו עז שבנתי לשם ה'. נגד המהרסים המשחיתים להפיל החומה חומת אש דת תורת ה' תמימה⁷⁷...

1. ואין צריך לומר 2. ע"פ תהלים נ:כ 3. ע"פ ישעיה ג:כד 4. ע"פ ישעיה ב:טז 5. ע"פ ישעיה סד:ח 6. ע"פ משלי כו:יז; ואולי גם כן ע"פ שופטים יא:כח 7. האב בית דין 8. ר"י יחזקאל (קצנלנבוגין) וזכרנו לזכרה. ע"י שאולת יעביץ (שיע) ח"א ס' כ"ט לב 9. ע"פ איוב טז:ב 10. בעל ספר מורה נבוכים 11. ע"פ תהלים קט:קלא 12. (ירושלים, תשכ"ט), כן ע"א, צו ע"ב ועד 13. ע"פ דניאל יב:ב 14. ע"פ הושע יב:ט 15. ע"פ שה"ש ז:יד 16. ע"פ שה"ש ז:י 17. מורה נבוכים 18. שבספר מורה נבוכים 19. ע"פ אסתר יג: 20. ע"פ יחזקאל כח:יב 21. ע"פ ישעיה כז:י 22. ע"פ איוב יח:ב 23. ע"פ שופטים כ:כב 24. גם כן 25. בספר 26. ע"פ בראשית מג:יא 27. ע"פ ישעיה ל"ח: 28. על כל פנים 29. זכריה ג:ח 30. ע"פ במדבר יב:ג וש"א כה:ב 31. ע"פ משלי יח:א 32. וזכרנו לזכרה 33. בעל ספר מורה נבוכים 34. ע"פ מ"א יב:לג (בתחדש אשר ברא מלכו) 35. משלי ל:ח 36. ע"פ ישעיה ח:יד 37. איוב כה:ג 38. ישעיה יז:י 39. כגן עדן 40. כארץ ישראל 41. הושע ט:ט 42. ע"פ נחמיה ט:כו 43. בראשית ח:ה 44. ע"פ שמות י:כו 45. ע"פ שופטים יא:לה 46. מוריני הרב"י 47. ע"פ שמות ג:ז ואיכה ג:א 48. ע"פ אסתר ח:יז 49. תהלים ח:י 50. תהלים עג:ט 51. תהלים נח:ה 52. מיכה ז:יז 53. ע"פ ישעיה ב:ו (ובילדי נכרים יספיקו) 54. ע"פ יחזקאל ח:יז 55. ע"פ בראשית יט 56. דה"ב טו:ג 57. ירמיה ג:יז; ט:יג 58. ע"פ דברים כב:יד, יז, יט 59. ע"פ דברים לג:ד 60. ע"פ בראשית כט:לב 61. דברים לב:ל 62. חבקוק א:ר 63. ספר מורה נבוכים 64. ע"פ איוב כו:יד 65. תהלים יב:ג 66. ירמיה ט:כ 67. ישעיה נט:ח 68. אולי צ"ל פחדו ע"פ ישעיה מד:ח 69. שם 70. הנזכרים לעיל 71. ע"פ ירמיה כ:ט 72. איוב טז:יג 73. ע"פ ש"א יג:יב 74. ע"פ ישעיה נו:ו 75. ע"פ סידור ח"א עמ' רמח ע"א וכר' ח"ב עמ' עז ע"א וכר'. 76. ע"פ דה"ב כו:טו 77. תהלים יט:ח

IV

אגרה פורים 43v, 29-31

בימים הללו בקשו ממני הצד שלנו לסדר גיכ' דרך שוית' למצות מדותי ע"פ הדין וההלכה, לחייב את החייב ע"פ דת חין תורה. ומצאתי למבוקשם, וחברתי בסיד' ספר עקוצת עקרב ח"א² בשם-תלמיד המדבר בעדי. בו בארתי כל חלקי הסותר כראוי....

1. גם כן 2. שאילות ותשובות 3. על פי 4. בסיעתא דשמיא 5. חלק א'

Harvard University
Center for Jewish Studies

Studies in
Medieval Jewish History
and Literature
Volume II

Edited by
Isadore Twersky

Distributed by
Harvard University Press
Cambridge, Massachusetts
and London, England
1984